

60 LET VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE - 60 LET VZNIKU SOVĚTSKÉHO STÁTU A PRÁVA

Dragutin Pelikán

Šedesáté výročí Velké říjnové socialistické revoluce inspiruje celé pokrokové lidstvo k opětovnému zamyšlení nad historickým obsahem a odkazem tohoto největšího převratu ve vývoji společnosti.

Zatímco všechny předchozí revoluce znamenaly vždy jen vystřídaní jedněch vykořisťovatelů druhými, Velká říjnová socialistická revoluce proboujvala obrat od vykořisťovatelských formací ke společnosti beztřídní, neznající vykořisťování člověka člověkem.

Historické podmínky v nanejvýš zaostalém Rusku, jehož lid jako první se vydal na cestu ke komunismu uprostřed kapitalistického obklíčení, a zákonitosti třídního boje obecně kladly mezi tento kvalitativní dějinný obrat, kterým bylo vítězství ozbrojeného říjnového povstání dělníků a vojáků v Petrohradě, a mezi jeho cíl - beztřídní společnost - dlouhá léta bojů proti vnitřním a vnějším nepřítelům revoluce, dlouhé období náročné budovatelské práce. V tomto přechodném období musil se ruský proletariát, představovaný původně jen 10-20% obyvatelstva, nejprve stát vládnoucí třídou - musila být nastolena diktatura proletariátu, schopná vést ostatní pracující ke společně prospěšným cílům a násilím potlačovat všechny restaurační a retardační společenské síly a tendence. Hlavním nástrojem diktatury proletariátu se staly sovětský stát a sovětské právo.

Jedním z faktorů, které rozhodly o vítězství Velké říjnové socialistické revoluce i o všech dalších osudech socialismu, byla skutečnost, že bolševici o nastolení státu diktatury proletariátu v duchu marxisticko-leninské teorie neochvějně usilovali, že v tomto úkolu viděli nejdůležitější, rozhodující poslání revoluce v užším smyslu slova, teprve po jehož dosažení je možné přistoupit k vlastní přestavbě třídní společnosti ve společnost socialistickou a komunistickou.

Už v období narůstání revoluce v Rusku bolševici vedli lidové masy k tomu, aby v socialistické revoluci svrhly a zničily vykořisťovatelský

stát a aby bez odkladu nastolily stát dělníků a rolníků jako nástroj diktatury proletariátu.

Tato cílevědomá orientace bolševiků na ustavení pevného proletářského státu po porážce buržoazie se dnes může zdát zcela samozřejmou. V tehdejší dělnickém hnutí však byla zcela výjimečným jevem. Všechny strany Druhé internacionály se podřizovaly vlivu dělnické aristokracie a zbyrokratizovanému sociálně demokratickému a odborovému aparátu, stavěly se proti revoluci a proti ideji diktatury proletariátu. Realizovat dělnické zájmy považovaly za možné výlučně na platformě buržoazního státu a buržoazního právního pořádku. Živelné dělnické hnutí bylo kromě toho dezorientováno řadou dalších nesprávných teorií, které otázku moci a státu pojímaly bez ohledu na její třídní obsah - utopicky, anarchistic-ky, sektářsky atd.

Rusko na počátku dvacátého století bylo však již střediskem světového revolučního hnutí. Jeho dělnická třída se vlastními těžkými zkušenostmi protrpěla k odmítnutí oportunistu a živelně tíhla k revolučnímu zvratu společenských poměrů. Bolševici jako její političtí vůdcové nacházeli poučení o řešení společenského konfliktu nikoliv u maloburžoazních revizionistů, anarchistů, blanquistů aj., ale v myšlenkách klasického marxismu, utvářených v době revolučního rozmachu dělnického hnutí v 19. století a opírajících se zejména o první praktickou zkušenost se státní mocí proletariátu v Pařížské komuně roku 1871.

Bolševici ovšem tento klasický odkaz marxismu nepřejali dogmaticky, ale rozpracovali jej - zejména zásluhou V.I. Lenina - pro období imperialismu vůbec a ruské revoluce zvláště. Podobně jako ve všech ostatních otázkách leninismu vyvíjela se bolševická teorie státu v úzké souvislosti s potřebami narůstajícího třídního boje, ukazujíc mu cestu a zároveň čerpajíc poučení z tvůrčí praxe dělnických mas.

Když v první ruské revoluci začali dělníci živelně ustavovat sověty, Lenin rozpoznal v této nejmasovější politické organizaci proletariátu ideální formu budoucího socialistického státu, převyšující možnosti státní formy buržoazní republiky (byť bez buržoazie). Sověty živelně opakovaly nejdemokratičtější prvky Pařížské komuny. Jako produkt historicky již mnohem pokročilejšího dělnického hnutí jí však v mnoha směrech převyšovaly, zejména svou tendencí k akční jednotě, k demokratickému centralismu.

Dělnické sověty se velmi rozšířily za generální stávky v říjnu roku 1905, kdy z orgánů v podstatě odborových přerostly v orgány politického boje proletariátu a místy v zárodky orgánů jeho politické moci. V relaci s buržoazně demokratickým charakterem revoluce 1905 až 1907 šlo o zá-

rodky demokratické, proticarské a protifeudální diktatury dělníků a rolníků s hegemonií proletariátu, která řešila denní problémy revolučního boje a v místním a dílčím rozsahu krátkodobě uskutečňovala některé náležitě požadavky lidu. Protože sověty samy o sobě jsou jen formou politické organizace mas, jejich revolučnost závisela na tom, který politický směr v nich získal větší vliv na dělníky v nich organizované.

Konec první ruské revoluce znamenal dočasnou likvidaci sovětů. Krátká doba jejich života i praktická zkušenost s nimi však postačovaly k tomu, aby zakotvily ve vědomí pracujících tak, že v novém revolučním nástupu v únoru 1917 byly ihned a takřka po celé zemi znovu ustaveny jako masové politické organizace revolučního proletariátu, vojáků, námořníků i rolníků. Během několika měsíců revolučního vývoje, díky politice bolševické strany a praktické zkušenosti mas učiněné pod jejím vedením, dorostly pak sověty až ke schopnosti okamžitě po vítězství proletářské revoluce plnit funkci orgánů státní moci proletariátu.

Vývoj sovětů od února do října roku 1917 je koncentrovaným výrazem celého procesu přerůstání demokratické revoluce v socialistickou. Zároveň je specifickou realizací obecných zákonitostí vývoje státu v revoluci, které se později v úplném rozsahu projeví při přeměně lidově demokratických států ve státy socialistické. Zde ovšem šlo o přerůstání zárodků mocenských orgánů revolučně demokratické diktatury v mocenské orgány diktatury proletariátu v podmínkách dočasné převahy buržoazie mimo tyto orgány i v těchto orgánech samotných, která byla postupně paralyzována v procesu vzestupu revoluce.

V únoru 1917 v komplikovaných mocenských poměrech se v Rusku na přechodnou dobu ustavilo tzv. "dvojvládí", charakterizované tím, že žádná ze tříd zatím nebyla schopna v plném rozsahu uchopit moc, vnutit svou diktaturu ostatním částem společnosti. Vedle sebe existovaly silnější orgán diktatury buržoazie - Prozatímní vláda - a podstatně slabší zárodky orgánů demokratické diktatury proletariátu a rolnictva - sověty v čele s Petrohradským sovětem, který ve skutečnosti vykonával funkci ústředního orgánu. Sověty byly v prvních dnech revoluce jedinými skutečnými držiteli moci v hlavním městě. Vedoucí činitelé sovětů však napomohli ke vzniku Prozatímní vlády a během první poloviny její existence ji podporovali. Zpočátku z pozice představitelů lidu, kteří Prozatímní vládě po dohodě svěřili moc a spoluvládnu. Řada aktů byla vydána společně nebo souběžně oběma orgány. Asi po týdně se však sověty stáhly do role "pozorovatele" a "nositele demokratického nátlaku na vládu". V krátké době se pak zcela dostaly pod její vliv.

Podpora buržoazní vlády sověty měla svou příčinu především v tom, že vedení sovětů ovládli menševici a eseci, využívající svých legálních pozic v dumě a v polostátních vojensko-průmyslových orgánech. Nečetní bolševici -

ci, kteří se dostali do funkcí v sovětech, neměli až do příchodu V.I. Lenina z emigrace jasnou politickou linii a menševikům a eserům nebyli schopni jednotně čelit. Masy rolníků, vojáků i dělníků v té době s politikou vůdců buď souhlasily nebo ji aspoň tolerovaly. Odpovídalo to stupni jejich tehdejšího politického uvědomění, které po svržení cara ovládla vlna iluzí o parlamentní demokracii a nacionalismu.

Praktické zkušenosti s Prozatímní vládou a s válkou ovšem v krátké době tyto iluze rozptýlily a pracující lid se rychle přikláněl k politickým stanoviskům bolševiků, kteří jediní hájili jeho skutečné zájmy a byli schopni je prosadit.

I za daných podmínek však sama existence sovětů jako zárodků orgánů lidové moci poskytovala mimořádně příznivé možnosti pro rychlý vývoj revoluce k socialismu. Tyto možnosti rozpoznal V.I. Lenin a zpracoval je ve svých Dubnových tezích v taktický plán, jehož podstatou bylo heslo "Všechnu moc sovětům!". Lenin orientoval stranu na možnost nastolit diktaturu proletariátu pokojnou cestou, bez ozbrojeného povstání. Výchozí "dvojvládí" bylo možno změnit v monopolní vládu sovětů ještě ve stadiu, kdy plnily úlohu orgánů demokratické, tedy zatím nikoliv protikapitalistické diktatury lidu s hegemonií proletariátu. Vládnoucí demokratická většina společnosti by ovšem zákonitě použila své moci k odstranění privilegií dříve vládnoucí menšiny společnosti, což by vedlo k rychlé přeměně demokratické diktatury v socialistickou diktaturu proletariátu, opírající se o spojenecký svazek s ostatními pracujícími. Tento proces by nutně vedl k nahrazování oportunistických funkcionářů sovětů skutečnými revolucionáři, to jest k jejich bolševizaci.

Leninův plán pokojného přerůstání revoluce ovšem neopomíjel faktor třídního boje, úlohu násilí v jakékoliv formě revoluce. Podmínkou jeho uskutečnění bylo, aby radikalizace lidu se promítla v radikalizaci politiky sovětů, jejíž profilující součástí by musila být i účinná mocenská opatření, schopná potlačit odpor Prozatímní vlády a všech forem reakce, a to jak v politické a vojenské oblasti, tak i ve sféře ekonomické.

Začátkem července však Prozatímní vláda s pomocí pravicových socialistů ozbrojeným násilím potlačila demokracii a na čas izolovala sověty od revolučních mas. Sověty až na další přestaly být orgánem lidu, který již nemohl nátlakem "zdola" korigovat svým rostoucím uvědoměním protirevoluční stanoviska vůdců, zůstaly pouze kabinetním přívěskem Prozatímní vlády, "dvojvládí" skončilo. Bolševici na čas stáhli heslo "Všechnu moc sovětům!", odpadla možnost pokojného vývoje revoluce. Podstata Leninova plánu zpracovaného v Dubnových tezích však zůstala v platnosti.

Vzhledem k velkým diferencím poměrů na obrovském území Ruska však řada místních sovětů i dále vykonávala vůli dělníků, vojáků a rolníků, často pod vedením bolševiků.

Bez ohledu na tuto peripetii toto období znamenalo důležitý krok v organizační výstavbě sovětů. Sověty se především rozrostly "do šíře", ustavily se všeobecně v továrnách, ve většině vojenských a námořních jednotek a také ve velikém množství vesnic. Přestože tomu oportunisté bránili, ustavily své horizontální orgány ve městech a do značné míry i svou organizaci vertikální - gubernské, rajonní, oblastní sjezdy, výkonné výbory atd. Všeruská konference sovětů dělnických a vojenských zástupců, konaná na přelomu března a dubna, zakotvila jednotnou čtyřstupňovou soustavu na základech demokratického centralismu, a to místní, rajonní, oblastní a všeruské sjezdy delegátů, volené delegáty nižších článků a volící své výkonné orgány, které mj. měly řídit výkonné orgány nižší. V červnu 1917 se sešel I. všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců, který si zvolil Všeruský ústřední výkonný výbor. Vliv těchto orgánů byl však sporadický, protože oportunisté - proti opozici bolševické menšiny - všemožně umrtvovali jejich činnost a udržovali mimořádné faktické řízení sovětů Petrohradským sovětem. Rolnické sověty, ovládané pravými esery, měly svou samostatnou analogickou strukturu.

Třebaže sověty byly zatím zneužívány oportunisty a zrádci socialismu, v tomto období vyrostl celý organismus nových orgánů, použitelný po jeho ovládnutí bolševiky a po vyrvání politické moci buržoazii jako takřka hotový nový státní aparát.

Současně byl ve značné míře narušen starý carský státní mechanismus a do značné míry negováno carské právo, při čemž buržoazie nebyla schopna nahradit je svými novými nástroji moci.

Nový směr ve vývoji poměrů nastal v souvislosti s nezdařeným pravicovým vojenským pučem v srpnu 1917. Zatímco Prozatímní vláda se nezmohla na žádný odpor, proti vojákům generála Kornilova vystoupil pod vedením bolševiků petrohradský proletariát. Nástup proti kornilovštině přinesl - a to v celé zemi - novou vlnu aktivity sovětů, tentokrát však pod vedením bolševiků. Z voleb delegátů na II. všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců vycházeli vítězně bolševici s programem boje za nastolení sovětské vlády jako nástroje diktatury proletariátu, která uzavře demokratický mír, dá půdu do rukou rolníků, zavede osmihodinovou pracovní dobu a dělnickou kontrolu nad výrobou a osvobodí porobené národy.

Bolševici se po kornilovštině ještě pokusili využít možnosti k pokojnému ustavení demokratické vlády odpovědné sovětům, avšak menševici a esefi odmítli na tento návrh přistoupit. Bolševická strana, která do té doby varovala před ukvapenými pokusy o svržení Prozatímní vlády, považovala za daných poměrů za svou historickou povinnost přistoupit k bezprostředním přípravám na ozbrojené povstání.

V této době se V. I. Lenin zabýval nejen naléhavými problémy taktiky,

techniky a volby okamžiku povstání, ale také otázkou, kterou považoval za nejdůležitější v okamžiku jeho vítězství. Psal tehdy svou fundamentální práci "Stát a revoluce", v níž zdůrazňuje a odůvodňuje naprostou nutnost rozmetat vykořisťovatelský stát a vybudovat pevný socialistický stát jako nepostradatelný nástroj diktatury proletariátu. Třebaže tento spis nemohl dokončit, položil již v něm všechny nejdůležitější základní principy budoucího sovětského státu.

Součástí přípravy ozbrojeného povstání byl boj proti konstitučním iluzím a proti všem iluzím legality (včetně "sovětské"), které se znovu objevovaly v důsledku nedostatku zkušeností s buržoazní demokracií i pod vlivem nesprávných postojů některých tehdejších členů stranického vedení. Nerealisticky spoléhaly na to, že se dělnická třída dostane k moci usnesením Ústavodárného shromáždění nebo II.všeruského sjezdu sovětů. Buržoazie však v té době byla odhodlána potlačit revoluci za každou cenu a znovu připravovala nastolení tvrdé vojenské diktatury.

V.I. Lenin obhájil názor, že v kritických okamžicích revoluce má lid právo i povinnost řešit otázky moci nikoliv hlasováním, ale silou. Za daných okolností bylo možno uchopit moc jedinečně ozbrojeným povstáním proti ústředním mocenským orgánům buržoazie. Teprve pak bude možno ji předat zvolenému představiteli pracujících - II.všeruskému sjezdu sovětů.

Ozbrojené revoluční povstání organizovali bolševici ovšem nikoliv jako počín úzké vrstvy revolucionářů, ale jako akt širokých mas dělníků, rolníků a vojáků, organizovaných v sovětech. Boj proti iluzím legality neměnil nic na tom, že součástí přípravy ozbrojeného povstání byla i příprava II.všeruského sjezdu sovětů dělnických a vojenských zástupců. Významnou skutečností zde bylo usnášení požadavku převzetí veškeré moci sověty na místních sjezdech, včetně sjezdů oblastních.

Širokou nestrannickou platformu povstání reprezentoval i orgán, pověřený bezprostřední přípravou a řízením ozbrojeného povstání - Vojensko-revoluční výbor Petrohradského sovětu.

V těchto souvislostech byl takticky využíván moment jisté legality sovětů, Vojensko-revolučního výboru, II.všeruského sjezdu a v určitém smyslu samotného uchopení moci. Jde ovšem o vyhraněný specifický význam tohoto pojmu, nesrovnatelný s obsahem tohoto slova ve stabilizovaných státoprávních poměrech. Šlo zde především o legitimnost těchto institucí a jejich aktů vzhledem k demokraticky vyjádřené vůli nepartijní masy dělníků, vojáků a rolníků, která nedbala zákonů buržoazního státu, obracela se proti nim a zřizovala si své vlastní mocenské orgány - sověty, jejichž rozhodnutí považovala za jedinečně závazné. Současně se ovšem využívala i jistá legalita sovětů v rozporném a labilním buržoazně demokratickém politickém vývoji mezi únorem a říjnem 1917. Prozatímní vláda i po ukončení "dvojvládí" oficiálně tolerovala sověty pokud byly v ru-

kou oportunistů; nebyla pak schopna je potlačit, když se zbolševizovaly. Legalita sovětů, nesporná pro opravdové revolucionáře a pro většinu pracujícího lidu, nemohla být veřejně popírána ani Prozatímní vládou a jejími přísluhovači, kteří se za revolucionáře vydávali.

Vůči buržoaznímu státu byly ovšem po kornilovštině sověty a jejich orgány pro přípravu povstání v totálně antagonistickém vztahu. Bez ohledu na taktické kompromisy, jako zejména v otázce Ústavodárnyho shromáždění, usilovaly o jeho úplnou negaci a o jeho okamžité nahrazení republikou sovětů.

Zničení starého státu se však týkalo výlučně jeho složek politických, to jest těch, které slouží třídním zájmům vykořisťovatelů, udržení jejich třídní nadvlády. Naproti tomu považovali bolševici za žádoucí uchování a převzetí těch složek bývalého státního aparátu, které pod novým vedením a v nových souvislostech byly schopny plnit funkce relativně nepolitické. Vysoká intenzita a rozsah třídního odporu však nedovolily tento záměr v podstatnější míře provést.

Dne 7. listopadu 1917 v 10 hodin dopoledne, uprostřed povstání, o jehož vítězství však už nebylo pochyb, vydal Vojensko-revoluční výbor Petrohradského sovětu první akt sovětské moci - svolání "K občanům Ruska!". Oznámil v něm, že státní moc přešla do jeho rukou, čímž je zajištěno vytvoření sovětské vlády, uzavření demokratického míru, zrušení statkářského vlastnictví půdy a zavedení dělnické kontroly nad výrobou.

Téhož dne večer, ještě před útokem na Zimní palác, Vojensko-revoluční výbor předal moc II. všeruskému sjezdu sovětů dělnických a vojenských zástupců - demokraticky zvolenému nejvyššímu představiteli pracujících Ruska, Ukrajiny, Pobaltí, Zakavkazska, Severního Kavkazu, Besarábie, Střední Asie i dalších národnostních částí bývalé carské říše. Na sjezdu převažovali dělničtí delegáti, byla zde však zastoupena i dostatečně reprezentativní část rolníků. Více než 75% delegátů se výslovně vyjádřilo pro přechod veškeré moci do rukou sovětů.

Koncentrovaným vyjádřením historické úlohy II. všeruského sjezdu sovětů se stalo jeho svolání "Dělníkům, vojákům a rolníkům!". Deklarovalo ustavení státní moci sovětů v centru i v místech a vyhlásilo minimální program sovětské moci na nejbližší období, odpovídající heslům, pod nimiž bolševici vedli masy do revoluce. Svými slavnými dekrety "O míru" a "O půdě" jakož i zvolením Všeruského ústředního výkonného výboru a Rady lidových komisařů přikročil sjezd k okamžitému plnění tohoto programu.

Svými usneseními položil II. všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců základy ústavního práva nového státu. Charakter těch-

to dekretů je ovšem v zásadě deklarativní a programový; jejich uskutečnění nebylo v silách sotva ustavených státních orgánů, záviselo takřka jednoznačně na revoluční aktivitě mas.

Bolševická strana si však byla vědoma, že spontánní aktivita lidu by zdegenerovala v maloburžoazní anarchii a byla by záhy potlačena třídními nepřáteli, jestliže by nebyla včas spojena s pevně organizovaným a dobře fungujícím státním aparátem, který by jednotným způsobem vedl masy k realizaci vůle vládnoucí třídy, disciplinoval kolísavé a tvrdě potíral nepřátelské třídy. V daném historickém okamžiku bylo splnění tohoto úkolu organicky spjata s dovršením procesu likvidace potlačovacího aparátu vykořisťovatelského státu.

I když vítězné povstání mohlo ihned použít celkem hotovou soustavu sovětů, detailnější struktura, rozdělení kompetence, metody práce, kádrové zajištění atd. atd. nebyly samozřejmě předem známy, ale hledaly a formovaly se v procesu řešení jiných naléhavých úkolů, často doslova pod palbou třídního nepřítele. Bolševická strana musila - a to i v řadách revolucionářů - čelit jak pravicovým snahám o zachování starých pořádků a o absolutizování nutných dočasných kompromisů, tak i silným tendencím anarchistickým a nihilistickým. Proti nim prosazovala svou koncepci pevného socialistického státu, organizovaného na principu demokratického centralismu a jednotné socialistické zákonnosti. V těžkých podmínkách počínající občanské války a kapitalistického obklíčení, komplikovaných převahou maloburžoazního rolnictva a celkovou zaostalostí a nekulturností, musili urychleně vybudovat novou armádu a jiné ozbrojené síly, schopné čelit sabotážím, povstáním, teroru a vojenským akcím domácích i zahraničních nepřátel, usilujících o obnovu kapitalismu. Současně bylo nutno na nových základech vyřešit složité a naléhavé otázky národnostní a v každé chvíli podle možnosti pečovat o denní potřeby lidu i zajišťovat jejich budoucí uspokojování výstavbou nové sociálně ekonomické a kulturní základny socialistického státu.

Nejvyšším principem sovětského socialistického státu se stala hegemonie dělnické třídy ve svazku s pracujícím rolnictvem, uskutečňovaná zejména vedoucím postavením Komunistické strany. Realizace této zásady byla páteří procesu vzniku sovětského státu i dalšího jeho dějinného vývoje ve všech jeho epochách, základním zdrojem jeho síly a všech jeho úspěchů.

V duchu proletářského internacionalismu plnila Komunistická strana svou historickou úlohu na organizační bázi jednotného celku, překlenujícího jakékoliv národnostní rozdíly, a to i v době, kdy bylo nutno vytvářením samostatných sovětských republik čelit vyhrocenému buržoaznímu nacionalismu a izolacionismu, jímž se kontrarevoluce snažila zneužít heslo sebeurčení národů bývalého Ruska, které nový režim vyhlásil.

Významným rysem hegemonie dělnické třídy a vedoucí role Komunistické strany byla od počátku úplnost, nedělitelnost této funkce. V tomto smyslu byla řešena i otázka spolupráce s levými esery a některými dalšími jednotlivými maloburžoazními politiky, která byla v prvních měsících sovětské moci důležitým prostředkem upevňování svazku dělníků a ostatních pracujících. Nešlo však o koalici v běžném smyslu nebo dokonce o nějaký politický pluralismus. Maloburžoazní politikové, kteří tehdy v té či jiné míře vyjadřovali revoluční tendence maloburžoazních vrstev, dostali příležitost čestně se zapojit do politického života nového státu ve službách revolučních snah rolnictva, které byly i ve své demokratické fázi realizovatelné výlučně ve spolupráci s proletariátem, pod jeho hegemonií, pod vedením komunistů. Patří ke specifice ruského vývoje, že žádná významnější část maloburžoazní demokracie nebyla schopna udržet krok s revolucí a připojit se pod vedením Komunistické strany k trvalé podpoře socialismu. Naopak, v těžkém období brest-litevského míru a při prvních projevech přerůstání revoluce na vesnici k socialismu vyvrcholilo její politické kolísání plným přechodem na stranu kontrarevoluce, na stranu ozbrojeného povstání proti sovětům.

Výrazem všech těchto skutečností se stala od počátku platná třídní zásada nedělitelnosti moci sovětů, vyhlášená už II. všeruským sjezdem sovětů. Znamená nejen negaci buržoazně demokratického principu vnitřní dělby státní moci, ale také a zejména výslovné a otevřené odmítnutí jakéhokoliv podílu vykořisťovatelských tříd a jejich exponentů na moci sovětů, důsledně třídní pojetí socialistické demokracie jako demokracie pracujících většiny proti vykořisťovatelské menšině.

Nejexponovanějším sovětským výkonným orgánem v prvních dnech po povstání byl vedle Rady lidových komisařů Vojensko-revoluční výbor při Všeruském ústředním výkonném výboru, který vznikl reorganizací Vojensko-revolučního výboru Petrohradského sovětu. Po jeho vzoru se v krátké době ustavily vojensko-revoluční výbory při většině místních sovětů; tvořily vertikální systém, v daných možnostech napojený na Vojensko-revoluční výbor při VÚVV. Byly to nejen bojové orgány rozšiřujícího se povstání, ale současně i univerzální vykonavatelé proletářsko-vojenské diktatury v nejkritičtější období "druhého dne po revoluci". Krátce plnily i funkce soudní. Jejich úkoly postupně přebíraly "řádné" sovětské orgány, jakmile se ustavily a staly akceschopnými.

Koncem prosince byly vojensko-revoluční výbory zrušeny a jádro jejich činnosti - boj s kontrarevolucí - převzala Mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí, spekulací a trestnými činy úředních osob - "Čeka". Čeka byla mimosoudní a mimoprávní orgán, postupně vybavený rozsáhlými mi-

mořádnými pravomocemi k operativnímu vyhledávání, posuzování a likvidování kontrarevoluce. Její existence byla vynucena smrtelným nebezpečím, které pro dosud neupevněný socialistický stát znamenal masový bílý teror a průtahy a nerozhodnost v boji s ním. Po jeho potlačení byla Čeka reorganizována v normální státní bezpečnostní orgán.

Klíčovým momentem formování jednotného sovětského státu bylo dokončení procesu sjednocování sovětských orgánů, tj. překonání existence zvláštní organizační struktury rolnických sovětů, která ještě za říjnového převratu byla pod vlivem pravých eserů. Vítězství bolševiků podporovaných levými esery v kampani příprav na II.všeruský sjezd rolnických sovětů v listopadu a na tomto sjezdu, vyjadřující plný přechod rolnických mas na stranu zákonodárce Dekretu o půdě, umožnilo fusi VÚVV sovětů rolnických zástupců a VÚVV sovětů dělnických a vojenských zástupců. Po doplnění delegáty odborů a vojáků koncem listopadu 1917 vznikl první jednotný orgán sovětské státní moci - Všeruský ústřední výkonný výbor sovětů dělnických, vojenských a rolnických zástupců. Sjednocovací proces vyvrcholil v lednu 1918, když se III.všeruský sjezd sovětů rolnických zástupců připojil k již zasedajícímu III.všeruskému sjezdu sovětů dělnických a vojenských zástupců.

Tyto úspěchy ve výstavbě sovětské zastupitelské soustavy byly jedním z nezbytných předpokladů k rozpuštění Ústavodárného shromáždění. Druhým nezbytným předpokladem byla zkušenost mas s reakčním postojem, který kontrarevoluční většina Konstituanty zaujala k požadavkům lidu, mezitím již zakotveným v dekretech sovětské moci.

Všeruský sjezd sovětů se v době formování sovětského státu scházel v krátkých dvouměsíčních až tříměsíčních intervalech. To znamenalo, že všechny důležité otázky výstavby státu a jeho politiky vnitřní i zahraniční byly rozhodovány neustále obnovovaným plenem delegátů všech pracujících, kteří po ukončení sjezdu mohli nejúčinněji přenášet přijatá usnesení a organizovat jejich plnění. III.všeruský sjezd zejména schválil Deklaraci práv pracujícího a vykořisťovaného lidu, která se stala základem ústavy. IV.sjezd projednal obtížnou otázku separátního brestlitevského míru. V.sjezd vypracoval ústavu RSFSR.

Všeruský ústřední výkonný výbor byl nejvyšším orgánem státní moci mezi sjezdy. V duchu jejich linie vykonával hlavně pravomoc dekretální. Akty VÚVV v krátkém čase vybuďovaly strukturu sovětského státního řízení a položily základy sovětskému právnímu řádu, sjednotily a řídily výkon sovětské moci v celé zemi.

Výkonná pravomoc v obvyklém smyslu příslušela Radě lidových komisařů, jejímž předsedou byl V.I. Lenin. Na Radě lidových komisařů leželo hlavní břímě přímého řízení vznikajícího státu a plnění neodkladných celostátních úkolů. Sovětská vláda proto byla vybavena i odvozenou pra-

vomocí zákonodárnou. První sovětská vláda byla složena pouze z bolševiků, od prosince 1917 do března 1918 bylo v ní několik míst svěřeno levým eserům.

V závislosti na teritoriálním postupu revoluce byly do léta 1918 likvidovány místní orgány buržoazní správy a samosprávy a nahrazovány místními sovětskými orgány. Ty ovšem v této době ještě většinou neměly dostatečné spojení s vyššími a ústředními orgány a jejich činnost i organizační podoba a kompetenční představy většinou závisely na tvůrčí interpretaci nejobecnějších směrnic a informací. Je známkou vyspělosti ruského dělnického hnutí, že většina této místní iniciativy správně řešila základní otázky revoluce a také při výstavbě sovětských orgánů inklinovala k demokratickému centralismu. Komunisté však všude musili bojovat proti vlivům buržoazie, maloburžoazního revizionismu a anarchismu, které heslo sovětské demokracie, autonomie a federace převracely v místní izolacionismus, jehož hlavním smyslem bylo postavit se proti skutečné sovětské moci.

Sovětská moc, zejména prostřednictvím lidového komisariátu vnitra, postupně budovala soustavu městských a vesnických sovětů a volostních, újezdních, gubernských a oblastních sjezdů dělnických, vojenských, rolnických a kozáckých zástupců. Každá tato složka měla plnou autonomii ve věcech místního rázu, byla však povinna respektovat dekrety a nařízení ústřední sovětské moci i těch větších sdružení sovětů, jejichž součástí byla. Sověty měly nařizovací pravomoc, ze svého středu si volily výkonné orgány a vytvářely si pomocný aparát. Poslanci městských sovětů se volili podle výrobního principu, v továrnách nebo prostřednictvím odborových organizací, což zajišťovalo přednostní zastoupení proletariátu a výběr jeho nejlepších představitelů.

Vesnické sověty byly voleny buď zástupci jednotlivých usedlostí nebo všemi obyvateli vesnice. Již v prosinci 1917 však bylo zrušeno volební právo kulaků. Definitivní obrat revoluce na vesnici k socialismu přinesly na jaře roku 1918 výbory vesnické chudiny, které uskutečnily oddělení pracujícího rolnictva od rolníků-vykořisťovatelů. Nadto tam, kde do té doby sověty byly v rukou kulaků a eserů, staly se kombědy dočasnými nositeli moci v místě, podle dekretu o odvolatelnosti delegátů v sovětech prosazovaly nové volby do sovětů a stávaly se jádrem jejich nového složení.

V prvních dnech revoluce začaly živelně vznikat lidové soudy a revoluční tribunály, kterými lid nahrazoval zprofanovanou a již od února 1917 málo respektovanou starou soudní soustavu. Bez ohledu na různost názvů a organizace vyznačovaly se tyto revoluční orgány volitelností na třídním základě, kolegiálností rozhodování, ústností jednání, respektováním práva obžalovaného na obhajobu a dalšími demokratickými principy.

Tyto soudy, stejně jako výkon soudnictví přímo sověty, který byl v prvním měsíci po revoluci obvyklý, jednoznačně vycházely z revolučního právního vědomí lidu.

Zavedení oficiální soudní soustavy bylo ovlivněno tím, že spadalo do doby, kdy lidový komisariát spravedlnosti byl dočasně v rukou levých eserů. Ti usilovali o kontinuitu "předrevoluční zákonnosti", pomocí níž chtěli čelit radikalismu revolučních mas. Jako kompromis proto byla zavedena dvoukolejná soudní soustava. Hlavním orgánem sovětské moci byly revoluční tribunály, jejichž úkolem bylo potírání kontrarevoluce. Pramenem práva pro ně byly dekrety sovětské moci a revoluční právní vědomí a svědomí soudců, vybíraných podle přísných třídních hledisek. Pro ostatní věci byly ustaveny tzv. místní soudy, které mohly soudit též podle starých zákonů, pokud nebyly v rozporu s oběma výše uvedenými hlavními prameny práva. Po odchodu levých eserů z vlády byla tato subsidiární recepce části starého práva zrušena a místní soudy se vyvíjely zcela v sovětském duchu. Později se staly základem jednotné soustavy sovětských lidových soudů.

Nanejvýš důležitou součástí budování sovětského státu, zejména vzhledem ke kapitalistickému obklíčení a k počínající občanské válce, byla výstavba ozbrojených sil sovětské republiky. Jejich jádrem byly vojenské výbory a Rudé gardy organizované při přípravě povstání. Kolem nich byla vytvářena nejprve na dobrovolné bázi Rudá armáda a Rudé námořnictvo z řad třídně spolehlivých. Pořádková a bezpečnostní služba byla zpočátku ještě součástí boje o moc. Později ji vykonávalo paralelně několik orgánů, z nichž některé byly zmíněny výše. Na všeobecném ozbrojení dělníků byla založena dělnická milice.

Potřeby třídního boje i odborné nároky a zejména rozmach vojenských forem kontrarevoluce si brzy vyžádaly přechod k povinné vojenské službě pracujících a vybudování profesionálních důstojnických sborů a profesionálních sborů bezpečnostních. Zásluhy Rudé armády a ostatních ozbrojených složek na upevnění a obraně socialistického státu, jakož i na plnění jeho mnohých funkcí jsou oprávněně připomínány při každém výročí vzniku sovětského státu.

*

Výše charakterizovaná výstavba orgánů politické moci byla v tomto období sice klíčovým, ale nikoliv jediným úkolem budování sovětského státu, smyslem jehož existence od prvního okamžiku je překonání ekonomicko-sociálních příčin vykořisťování a bídy, celková přestavba ekonomicko-sociální a kulturní struktury společnosti ve směru optimálních variant zákonitého vývoje společnosti

Budiž znovu připomenuto, že předrevoluční Rusko bylo nanejvýš zaosta-

lou zemí a socialistické politické zřízení zde vzniklo jako produkt jeho sounáležitosti k celosvětovým tendencím objektivního společenského vývoje, jako momentální vyvrcholení mezinárodního dělnického revolučního hnutí, jako počátek světové proletářské revoluce, propukající v nej- slabším článku světové soustavy imperialismu a zakládající možnost svého udržení na rozporech mezi imperialisty a na podpoře světového revolučního hnutí. Socialistické politické zřízení, přesněji jeho mocenské jádro, bylo v Rusku nastoleno politickými prostředky třídního boje proletariátu v podmínkách, kdy místní výrobní síly a výrobní vztahy i celková kulturní úroveň společnosti - přestože nanejvýš vyhocovaly třídní antagonismy - zdaleka této socialistické politické nadstavbě neodpovídaly. Ta proto musila být až na další udržována opět převážně mocensko-politickými prostředky, k tomu v podmínkách kapitalistického obklíčení a jeho aktivní agrese. Bolševici vkládali mnoho nadějí do dalšího postupu revoluce ve vyspělých zemích Evropy, počítali s ní v nejbližší době a předpokládali, že pomůže vyřešit těžké problémy vyplývající ze zaostalosti Ruska a z malé početnosti jeho dělnické třídy.

V.I. Lenin ovšem již dávno před revolucí připouštěl, že vítězství revoluce v průmyslově vyspělých zemích se může na dlouhá léta opozdit a že dělnictvo Ruska bude musit v zásadě spoléhat samo na sebe. Zatímco mnozí jiní revolucionáři ve vztahu k této variantě vývoje předem upadali do defaitismu, V.I. Lenin ještě před revolucí vypracoval vědeckou teorii o možnosti socialistické výstavby za takovýchto podmínek.

V prvním roce trvání sovětského státu sice ještě nebyl jasný další vývoj mezinárodních podmínek budování socialismu, bylo však zcela nepochybné, že socialistické politické zřízení nemůže trvale ani na delší dobu být udržováno jen prostředky politicko-mocenskými, ale že musí být ihned přikročeno k jeho stabilizování takovými výrobními silami a výrobními vztahy, které by je jako sobě odpovídající nadstavbu přímo vynucovaly. Tím nejenom bude definitivně skoncováno s možností restaurace kapitalismu vnitřní cestou, ale také budou vytvořeny předpoklady pro další rozvoj socialistické politické a mocenské struktury na vyšší úrovni.

Věc byla o to naléhavější, že zaostalé předválečné hospodářství válkou a revolučními událostmi upadlo do všeobecného rozvratu, který se začal rozrůstat do katastrofálních rozměrů.

Řešit denní otázky zásobování, překonat nesmírnou bídu a vybudovat novou ekonomickou základnu společnosti nebylo z počátku možno jinak, než využitím potenciálu výrobních sil, které byly zděděny po starém zřízení. Socialistický stát musil ve zvládnutelném rámci umožnit jejich iniciativu, usměrňovat jejich vývoj směrem k socialismu a bránit jim v restauraci kapitalismu.

Základní metodou zde byla státní regulace soutěžení nově ustavovaného socialistického sektoru národního hospodářství a sektorů nesocialistických v produktivitě práce na základě hmotné zainteresovanosti pracovníků. Tento program předjímal v krátkém období oddechu před rozmachem občanské války a intervence zásahy pozdější politiky NEPu.

Úloha sovětského státu při realizaci těchto úkolů se projevila především řadou přímých zásahů do vlastnických poměrů a vznikem sovětského hospodářského aparátu.

Nejrozsáhlejším opatřením byla nacionalizace veškeré půdy a její předání do užívání pracujícím rolníkům. Tím byly nejen uspokojeny revolučně demokratické požadavky rolnictva, ale v daných souvislostech přímo otevřena cesta k socialismu v zemědělství.

V průmyslu byla nejprve zavedena dělnická kontrola nad výrobou a distribucí. Masový odpor kapitalistických vlastníků uspišil tempo znárodnění výrobních prostředků, které bylo v zásadě provedeno do poloviny roku 1918. Již v prosinci roku 1917 byly znárodněny banky, začátkem roku 1918 obchodní loďstvo a veškerý zahraniční obchod.

V prosinci roku 1917 byla zřízena Nejvyšší rada národního hospodářství, orgán centrálního řízení veškeré ekonomiky země. Opírala se o oblastní, okresní a místní rady národního hospodářství, do nichž byly zapojeny i rady dělnické kontroly. Představy o způsobu řízení národního hospodářství z jednoho centra v této době teprve krystalizovaly a byly na čas ovlivněny potřebami vedení války.

II. všeruský sjezd sovětů řešil nejnaléhavější otázky ustavení sovětské moci na celém území bývalého carského impéria a proto prozatímně ustavil její unitární státní strukturu. Současně však zařadil mezi nepominutelné principy výstavby sovětského státu právo národů na sebeurčení, které bylo vzápětí zakotveno ve slavné Deklaraci práv národů Ruska.

Deklarace práv národů Ruska zaručila rovnost a svrchovanost všech národů, jejich právo na svobodné sebeurčení až do utvoření samostatného státu. Zrušila veškeré národnostní a národnostně náboženské výsady a omezení a zavázala se jménem sovětského státu, že bude zajištěn svobodný rozvoj národnostních menšin a etnografických skupin. Jen tak totiž může být zajištěna naprostá vzájemná důvěra mezi národy Ruska a na jejím podkladu čestný a pevný svazek národů v novém společném socialistickém státu, který je cílem sovětské národnostní politiky.

Sovětská národnostní politika takto nejen skoncovala s koloniálně byrokratickým velkoruským šovinismem, ale současně se obracela proti všem tendencím buržoazního nacionalismu zneužít hesla sebeurčení národů k reakčnímu separatismu. Vyzývala proletariát, aby ideu sebeurčení národů

uskutečnil v souladu se svými internacionálními zájmy, jako součást boje o maximálně jednotnou sovětskou moc.

Deklarace práv národů Ruska neřešila otázku zachování či ukončení státního unitarismu, ale vědomě otvírala možnost nejrůznějších forem státoprávního řešení národnostního problému - od sovětské autonomie až k vytvoření samostatného státu. Během několika týdnů vykrystalo sovětská národnostní politika pod vlivem zkušeností se stanovisky v neruských částech státu v doktrínu sovětské socialistické federalizace. Přechodnou formou bylo dokonce dočasné ustavení několika samostatných socialistických republik, které ovšem až do svého spojení v SSSR udržovaly a rozvíjely početné vazby internacionální jednoty.

Proces ustavování sovětského státu konečně zahrnoval také vznik sovětského práva.

Jeho prvním pramenem byly zákonodárné akty všeruských sjezdů sovětů, VÚVV a Rady lidových komisařů. Formou této zákonodárné činnosti byly dekrety a nařízení, u zvláště závažných otázek programového rázu deklarace. Pokusy o ucelené a systematické reglementování celých oblastí právních vztahů měly od počátku podobu kodexů. V krátké době je vydán základní zákon - ústava. Sekundárními prameny práva byly normativní akty vlády, jednotlivých komisařů apod.

Paralelně se v prvním období sovětského státu bohatě rozvíjela právo-
votvorná činnost místních sovětů všech stupňů, zaměřená na realizaci, konkretizaci a doplňování aktů centrální moci. Někdy ovšem tato aktivita měla tendenci přesáhnout kompetenci místních orgánů, což oslabovalo úsilí o jednotnou socialistickou zákonnost.

V krátké době několika prvních měsíců sovětské moci nebylo ovšem možné vytvořit více než základy sovětského právního řádu. Nejmasovějším pramenem práva proto v té době bylo revoluční právní vědomí a svědomí proletariátu a ostatních pracujících, usměrňované nečetnými dekrety sovětské moci a politickým programem Komunistické strany Ruska (bolševiků). Do poloviny roku 1918 se v jisté míře uplatňovaly i politické názory levých eserů, což vedlo k některým problémům. Bylo také povoleno používání těch norem starého práva, které nebyly zrušeny sovětskou mocí a nepříčily se revolučnímu právnímu vědomí a svědomí. V praxi ovšem bylo staré právo používáno jen zcela výjimečně.

V létě roku 1918 strana a sovětský stát zahájily intenzivní boj proti anarchismu a separatismu, za jednotnou socialistickou zákonnost.

Pojetí socialistické zákonnosti v tomto přechodném, rychle se vyvíjejícím dějinném úseku ovšem nebylo ztrnulé. Zákony, které se neosvědčily nebo které ztratily svůj význam a staly se brzdou dalšího vývoje, by-

ly kompetentními orgány novelizovány nebo rušeny. Tam, kde třídní boj vyžadoval operativní zásahy, postupovalo se podle potřeby také metodou revolučních mimoprávních opatření.

System sovětského práva se vytvářel postupně. První zákonodárné akty zpravidla upravovaly otázku spadající do několika právních odvětví, jak to vyžadovala praxe. Záhy se však jako základní hledisko právního systému začal prosazovat předmět právní úpravy. Pro vydělení jednotlivých skupin právních norem jako samostatných právních odvětví měl rozhodující význam zájem vládnoucí třídy na ucelené úpravě relativně jednotných společenských vztahů, majících podstatný vliv na výstavbu socialismu. To objasňuje vznik nových odvětví - práva rodinného, pracovního, pozemkového aj. Kvalitativně nový obsah přirozeně měla i ta odvětví, která převzala tradiční názvy buržoazní právní kultury.

Ve sledovaném období začaly se rozvíjet zejména obecné instituty trestního práva a základní institut občanského práva - státní vlastnictví. Byly však položeny základy i dalším odvětvím - právu rodinnému a manželskému a hlavně právu pracovnímu, kde byl rychle realizován celý program bolševické strany z roku 1903, týkající se požadavků dělnictva v oblasti práce.

V červenci roku 1918 schválil V.všeruský sjezd první sovětskou ústavu. Zobecnila dosavadní zkušenosti státní výstavby a uceleně zpracovala dílčí konstitučně normativní akty, nashromážděné od Říjnové revoluce.

První sovětská ústava byla ústavou otevřené diktatury proletariátu v nejtěžších podmínkách počínající občanské války, kapitalistického obklíčení a zahraniční vojenské intervence, v podmínkách početní převahy maloburžoazie, všeobecné zaostalosti a poválečného rozvratu. Místo abstraktní parlamentní demokracie, které může využívat jen hrstka vykořisťovatelů, zaváděla mnohostranně garantovaná práva pracující většiny obyvatelstva a mimořádná politická práva hegemonu společnosti - proletariátu. Vykořisťovatelé byli vyloučeni z účasti v jakýchkoliv orgánech sovětské moci, z volebního práva a z práva služby ve zbraní. Byla na ně uvalena pracovní povinnost.

Tento třídní charakter ústavy vyjadřoval už název její první části, převzaté z usnesení III.všeruského sjezdu sovětů - Deklarace práv pracujícího a vykořisťovaného lidu, která zakotvovala všechny základní principy státního zřízení.

Ústava potvrdila sjezdovou strukturu sovětů i strukturu sovětských orgánů a rozdělení jejich kompetence. Stanovila nevšeobecné, nepřímé a nerovné volební právo, které zvýhodňovalo dělnickou třídu vůči maloburžoaznímu rolnictvu zhruba v poměru 1:3 a poskytovala řadu filtrů proti snahám kontrarevoluce proniknout do vyšších sovětských orgánů.

. Přijetím ústavy Ruské sovětské federativní socialistické republiky

z roku 1918 - první socialistické ústavy na světě - vyvrcholil proces ustavování sovětského státu, započatý říjnovým povstáním v Petrohradu.

V nejkratší možné době, uprostřed nejtěžších třídních srážek a těžkostí splnili sovětští komunisté pod vedením V.I. Lenina nejdůležitější úkol proletářské revoluce. Zničili vykořisťovatelský stát a vybudovali kvalitativně zcela nový stát dělníků a chudých rolníků. Jen díky tomuto státu bylo možno účinně sjednotit, zorganizovat a disciplinovat iniciativu pracujících, odrazit pokusy svržených tříd o restauraci kapitalismu, vybudovat socialismus, zvítězit nad fašistickou válečnou agresí a přejít k úspěšné výstavbě komunismu. Jen díky tomuto státu, vedenému Komunistickou stranou, mohlo se dříve zaostalé Rusko stát vyspělou zemí, záštitou míru a světovým centrem pokroku.

*

Nastíněný obraz vzniku sovětského státu a prvních kroků jeho výstavby inspiruje nejen k zamyšlení nad hrdinstvím revolucionářů a nad vůdčími schopnostmi bolševické strany v čele s V.I. Leninem; inspiruje především ke konfrontaci s dnešní úrovní Sovětského svazu, se všemi nesmírnými úspěchy jeho rozvinuté socialistické společnosti i s novými cíli komunistické výstavby, vytyčené XXV. sjezdem KSSS.

Dějiny podrobily sovětské zřízení nejtěžším zkouškám, jakým nebyl vystaven žádný jiný stát v dějinách. V této historické prověrce jednoznačně obstály a osvědčily se všechny politicko-právní, hospodářské a sociální základy a vazba sovětského státu, morálně politická a národnostní jednota jeho lidu vedeného KSSS, pravdivost marxisticko-leninské teorie, kterou se řídí.

Jak předpokládal V.I. Lenin, sovětský stát a právo se vyvíjely a měnily v souvislosti s nastupujícími historickými úkoly a s jejich podmínkami. Sovětský stát, zachovává si po celou dobu svůj proletářský, protikapitalistický charakter, přerostl v podmínkách vítězného socialismu ve všelidový stát. Stal se všelidovou politickou organizací, vyjadřující pod vedením dělnické třídy v čele s Komunistickou stranou zájmy všech sovětských pracujících, všech sovětských občanů. Základní formou jeho existence je rozvinutá sovětská demokracie, spočívající v účasti všech občanů na řešení státních záležitostí podle zásad demokratického centralismu. Vědecké řízení složitých procesů komunistické výstavby se provádí pomocí sovětského státního a hospodářského aparátu, který dosáhl nové kvality. Stále ve větší míře se uplatňuje regulační funkce socialistického právního řádu, který se vyznačuje jednotností, komplexností a vysokým stupněm právní kultury. Mezi vnitřními funkcemi státu vystupuje do popředí funkce hospodářsko-organizační a funkce zvyšování materiální a kulturní úrovně života všech sovětských občanů. V meziná-

rodní sféře se sovětský stát stal rozhodujícím činitelem boje za mír na celém světě a vzorem i záštitou mezinárodní soustavy socialismu, jakož i všeho dělnického, národně osvobozenického a jiného pokrokového hnutí.

Hlavní použitá literatura a prameny :

V. I. L e n i n, Sebrané spisy

Dějiny KSSS

Dekrety sovětskoj vlasti, I., Gospolizdat 1957

Je. N. G o r o d ě c k i j, Rožděnije Sovětskogo gosudarstva. 1917-1918 gg., Nauka 1965

Istorija sovětskogo gosudarstva i prava. I., Stanovlenije sovětskogo gosudarstva i prava, Institut gosudarstva i prava AN SSSR, 1968

J. M e ě l, S. Z d o b i n s k ý, Právo v revoluci, Lidové nakladatelství, 1970

D. P e l i k á n, Dějiny státu a práva SSSR 1917-1945, SPN, skriptum, 1975

60 ЛЕТ ВЕЛИКОЙ ОКТЯБРЬСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 60 ЛЕТ ВОЗНИКНОВЕНИЯ СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Драгутин Пеликан

Резюме

Одним из факторов, которые оказали решающее влияние на победу Великой-Октябрьской социалистической революции и дальнейшую судьбу социализма, являлись решительные шаги предпринятые большевистской партией в вопросах государства, в духе марксизма-ленинизма направленные на скорое завершение уничтожения эксплуататорского государственного аппарата и на непосредственное создание государства диктатуры пролетариата. Описание этого процесса со времени октябрьского восстания 1917 года до половины 1918 года представляет собой главное содержание этой юбилейной статьи.

Во вводной части упоминается процесс формирования большевистской концепции государства исходящей из классического завета марксизма и развивающийся в тесной связи с потребностями и опытом нарастающей классовой борьбы. Исключительное значение здесь имело быстрое возникновение советов в первой русской революции, в которых Ленин распознал идеальную форму будущего социалистического государства и развитие советов с февраля до октября 1917 года, содержанием которого являлось перерастание элементов органов власти революционно-демократической диктатуры народа в органы власти диктатуры пролетариата в условиях временного превосходства буржуазии вне этих органов и внутри самих этих органов, которое было постепенно парализовано в процессе революционного подъема. Это развитие осуществлялось согласовано с возрастанием политического опыта масс руководимых большевиками по тактическому плану ленинских Апрельских тезисов. Результатом этого процесса являлось с одной стороны создание целой структуры советов, включая их вертикальную надстройку, и с другой стороны их большевизация. После того как была вырвана власть у буржуазии, советы стали немедленно используемыми органами как почти готовый новый государственный аппарат.

Однако как самая широкая политическая организация пролетариата, солдат и крестьян, советы стали под руководством коммунистов тоже уже орудием октябрьского переворота. Восстание организовал Военно-револю-

ционный комитет Петроградского совета, который передал власть II-ому всероссийскому съезду советов рабочих и военных депутатов. Этот съезд создал своими декретами основы советского государства, разработал его минимальную программу и избрал дальнейшие центральные органы.

Высшим принципом советского государства стала гегемония рабочего класса тесно связанного с трудящимся крестьянством осуществляемая главным образом посредством руководящего положения Коммунистической партии. С самого начала установлен принцип неделимости власти советов, из которого вытекал отказ от любой формы участия эксплуататорских классов в аппарате государственной власти, последовательно классовое понятие советской демократии.

Период с Великой Октябрьской социалистической революции до половины 1918 года наполнен процессом целенаправленного создания органов и аппарата советского государства и завершения ликвидации остатков механизмов эксплуататорского государства (кроме другого ликвидацией Конституционного собрания). Дается обзор возникновения и деятельности центральных и местных компонент системы депутатов и аппарата советской республики в этом периоде. Характеризуются связи основанные на принципе демократического централизма и единой социалистической законности. Автор описывает и дает оценку основ системы юстиции и создания армии и остальных вооруженных частей.

В самых трудных условиях приступило советское государство сразу после возникновения к полной перестройке экономической и общественной структуры. В течение краткого периода перед разгором гражданской войны оно ввело контроль над производством и распределением и создало свои собственные народно-хозяйственные органы и национализировало большинство средств производства. В своей экономической программе созданы уже в этом периоде предпосылки для внедрения политики НЭПа в более позднем периоде.

Предпосылкой устойчивости нового режима являлось ленинское решение национального вопроса основанное на Декларации прав народов России, окончательным результатом которого являлся федеративный принцип советского государства. Переходной формой политики советов в области национального вопроса являлось временное создание самостоятельных советских республик, которые однако до возникновения СССР удерживали и развивали многие интернациональные связи.

Неотъемлемой частью этого процесса являлось тоже возникновение советского права. В сущности оно возникло без связи с дореволюционным правом. В течение первого периода самым массовым источником права являлось правовое сознание о совести пролетариата и остальных трудящихся. Декреты советских органов однако скоро положили первую основу для большинства областей советского права.

Процесс создания советского государства завершился принятием первой конституции РСФСР. Это была конституция открытой диктатуры пролетариата гарантирующая самые демократические права трудящемуся большинству граждан, обеспечивающая гегемонию пролетариата и исключая эксплуататорские элементы из участия в аппарате государственной власти.

История подвергла советский строй самым трудным испытаниям, в которых однозначно выдержали и оправдались все политическо-правовые, хозяйственные и социальные основы и связи советского государства, морально политическое единство его народа руководимого КПСС, правдивость марксистско-ленинской теории, которой оно руководствуется. Советское государство во главе с КПСС достигло за шесть десятилетий своего существования огромных успехов, которые выражает сила его сегодняшнего развитого социалистического общества и планы дальнейшей постройки коммунизма разработанные XXV-ым съездом КПСС.